

Після бесіди з Улавом рідний Київ став для Елісів реальнішим за Борґ. Між нею та місцевими мешканцями залягла імла, і тільки в розмовах з Улавом, сином Гаральдовим, та імла розвіювалася. А минуле, спогади з дитинства вимальовувалися так яскраво, наче вона заново проживала своє життя.

Уперше за багато років Елісів бачила сновидіння рідною мовою.

Їй здавалося, немов потужна течія вибухала з глибині й несла на своєму гребені її лодію. Їй вона віддалася на волю тієї течії.

Однак вважала, що нічим у поведінці не зраджує справжнього стану своєї душі.

Минув час, і Улав знову прийшов.

– Я довго міркував над тим, що ти розповіла про своїх родичів, про боротьбу за владу кожного покоління, – почав він. – І мені подумалося про себе й Магнуса. Не хотів би, щоб така доля спіткала і нас.

– Невже ви так ворогуєте, що не зможете дійти згоди?

– Так. У приступі люті я зміг би убити Магнуса, – відповідь прозвучала спокійно, але щось у його голосі переконало Елісів, що Улав каже правду.

– Чому ж? – запитала вона.

– Він завжди ставився до мене, мов до якогось дурника. Батько, як тільки бачив це, одразу ж припинав йому язика. Тепер нема кому стати на мій бік.

Елісів потепліло на серці, коли почула, що Гаральд бував і добрим до свого сина.

– Так чи інак, але ти вирішив перебути тут зиму, – мовила вона. – Тож відклади думки про Магнуса на потім.

– Я ж не можу осісти тут. І не знаю, що маю чинити, як надійде весна.

– Не думай про це. Може, навесні щось з'ясується на твою користь...

– Сумніваюся. Хай би навіть Магнус занедужав й помер, – якщо ти саме це маєш на увазі, – не хочу повертатися додому. Мені соромно за нашу поразку і соромно за батька. Скальд Тьодольв мав рацію, сказавши, що батько завів військо у пастку.

– Хай навіть так, але це не твоя вина.

– Священики кажуть, що діти відповідають за гріхи своїх батьків. А ще вони кажуть, батьківські гріхи передаються у спадок.

Цікаво, хто нав'язує хлопцеві такі думки, Елісів би душу витрясла з тих святенників.

– Не бери до серця усе, що кажуть священики, – порадила вона.

– Батько теж так казав. Ти повторюєш його слова?

– Ні. Просто ми обоє вважали, що святі отці не завжди мають однакову точку зору. Православні священики інакше дивляться на спадкові гріхи, аніж католицькі, – Елісів завагалася, підбираючи слова, які були б зрозумілими Улавові. – Православні вважають, що людина відповідає тільки за власні гріхи, тому ми не можемо нести відповідальності за гріх Адамів, скажімо. А ти не повинен платити за батькові гріхи.

– Хотілось би знати, чому священики не дійшли згоди в такому важливому питанні.

– Гадаю, це залежить від того, як вони тлумачать Біблію. Православні кажуть, що Адам, згрішивши, привів смерть у наш світ. Тому ми, його спадкоємці, стали смертними, а усвідомлення того, що ми невічні, породжує страх. Тож люди змушені грішити, щоб вижити. Борючись за владу, вони чинять зло супроти інших. Ми успадкували не гріхи, а смерть.

Улав замислився.

– Я не зовсім розумію, – нарешті мовив він. – Збагнув лише одне: священики теж не завжди можуть дійти згоди. Чому батько ніколи мені цього не пояснював?

Такі знання згодились би мені більше, аніж володіння зброєю!

– Добре, що в тебе такий миролюбний настрій. Мені не хотілось би сьогодні розповідати про битви, зброю та кров, – зраділа Елісів. – Ліпше я розкажу тобі, як зростала донька Ярослава.

– Розкажи, – погодився Улав.

– Мій дід посадив батька на новгородський престол, – почала вона. – Там я й народилася. Батько почав княжити у Києві тільки після того, як уклав мир із Мстиславом, своїм братом. Мені тоді виповнилося два роки, тож спомини мої пов'язані тільки з Києвом.

– Коли це сталося?

– Це було літо шість тисяч п'ятсот тридцять четвертого після створення світу.

– Як ти сказала?

– Ой вибач, Улаве. Я забулася. Тисяча двадцять шостого року від Різдва Христового, за чотири роки до смерті Улава Святого.

– Дякую, розтлумачила!

Вона відхилилася на лаві, задивившись, як жевріє торф.

– Київ – місто небаченої краси! Годилось би тобі помандрувати, подивитися на чужі краї!

У Києві сорок церков, вісім торговниць, місто оточене довгим муром з численними ворітьми, одні з яких – золоті. А мешканців – не злічити! Високо над містом здіймається київська митрополія, найбільший собор міста – церква Премудрости Богородиці – Свята Софія. Її воздвиг батько, на це пішло багато років. Храм просторий всередині, а склепіння підпирають велетенські стовпи. Стіни там прикрашені чудовими картинами – деякі з них мальовані, а інші викладені з крихтних камінців, фарбованого скла та золота. Згори, через великі вікна, сіють промені світла, пробуджуючи до життя кольори, змушуючи золото заяскріти небаченим блиском. Здається, наче земля і небо з'єдналися воєди-

но під склепінням собору. Марія здіймає руки до небес у молитві за нас смертних. Ісус Христос немов оживає на картинах і мандрує світом, а разом з ним – пророки і апостоли, святі та ангели. Високо вгорі, над усіма – Христос Пантократор, який... – Елісів запнулася. – Нелегко описати Софійський собор у Києві норвезькою мовою. Мені бракує багато слів. Ліпше сам відвідай Київ і все побачиш на власні очі.

– Це станеться іще нескоро, – відповів Улав. – Хоча, хтозна. Ти ось казала, що в Києві сорок церков та вісім торговиць. Невже люди у тому місті тільки те й роблять, що моляться та торгують?

Елісів усміхнулася.

– Ти ще гарніша, коли усміхаєшся, – раптом випалив Улав.

Елісів пропустила його слова повз вуха, однак зловила себе на думці, що вперше усміхнулася відтоді, як Гаральд покинув Оркнейські острови.

– Чому ж, вони сплять, їдять, народжують дітей, як і всі. У нас багато майстрів ювелірної справи, які славляться своєю майстерністю далеко поза межами Руси. Ніхто не може зрівнятися з ними у виготовленні прикрас зі срібла з вкрапленнями кольорової емалі. Он та ікона в кутку із зображенням Ісуса Христа теж зроблена в Києві.

Але й ти маєш рацію. Більшість людей займається торгівлею. Без торгівлі не було би Києва; на київські торговиці звозять товар звідусюд. Хутра й меди – з безкраїх північних лісів Київської Руси, зброю – із західних країв, вишукану одіж – з Константинополя, небачені овочі – з південних кресів, дивовижні прикраси – з далеких східних країн, яких і назви ми не відаємо. А як духмяніють плоди та прянощі! Про такі ти ніколи й не чув.

У Києві можна купити й рабів, здебільшого це захоплені у військових виправах полонені. Ними торгують на окремій торговиці.

Ріка Дніпро – найбільший торговий шлях. Трапляється, що зі сходу прибувають каравани верблюдів, а з заходу, через несходимі ліси, привозять товар на в'ючних конях.

Щовесни у Києві збирається чималий флот купецьких кораблів. Багато лодій припливає з міст, розташованих по верхній течії Дніпра, деякі – аж із Новгороду.

Таких суден тобі не доводилося бачити. Кожна лодія видовбана з товстезного стовбура дерева з наштукованими бортами по боках. Такі кораблі пристосовані до веслування, але можуть ходити й під вітрилами.

На початку літа вони готові до відплиття – навантажені товаром та рабами. Купці вирушають у далекий шлях вниз по Дніпру, до Константинополя.

Дніпро був би зручною для судноплавства рікою, якби ж не численні пороги та переكاتи.

Перший поріг – найнебезпечніший, чотири скелі перегороджують русло; ріка тут стає вузькою, із скаженою течією та гострими підводними каменями, що стирчать із води. Людям доводиться виходити просто у воду й обережно перетягати лодії попід самим берегом. Чоловіки йдуть попереду, тягнуть і скеровують лодію, намацуючи ногами річкове дно, оминаючи гостре каміння, яке могло б пошкодити днище. Перед другим порогом теж доводиться виходити з лодій. Це – Острівний поріг, а варяги називають його Гольмефосс, обидві назви означають те ж саме. Третій поріг варяги охрестили Яланде за його гуркіт, по-нашому – Гримучий поріг.

Найжахливіший з усіх – четвертий поріг. Тут залозі доводиться переносити кораблі та товари берегом, а також переганяти закутих у ланцюги рабів. Називається цей поріг Неясить, що означає ненаситний, і ця назва пасує йому щонайліпше.

Неясить має аж дванадцять переكاتів, ріка в цьому місці клекоче, метається від берега до берега, розбиваючись до скель, гострих, немов лека мечів. У повітрі висить водяне марево, між камінням нуртують вирви та

чорторії. Шалений гуркіт, наче жахітливий рик, заглушує усе навкруги.

– Скажи, – перебив її мову Улав. – Звідки ти усе це знаєш? Бувала там?

– Ні. Гаральд розказував. Він ходив униз по Дніпру.

– Я й не знав, що батько умів так розповідати, – голос хлопця звучав майже ображено – як мало він знав свого батька.

Елісів вирішила змінити русло оповіді.

– Княжий двір у Києві лежить на високому пагорбі, з якого видно Дніпро. Навколо неозорі степи і небесне шатро над ними – здається, наче пливеш на кораблі. А вітер, що налітає з безмежних обширів, нагадує вітер з моря.

Нас у батьків було десятеро, шестеро братів і чотири сестри. Я народилася четвертою по ліку, після брата та двох сестер.

Не злічити челяді та навчителів, які опікувалися нами. Батько лише зрідка показувався нам, поглинутий справами державними. Зате мати майже не відходила від дітей, вона прагнула навчити нас своєї мови. Лише мені, єдиній із сестер, згодилася її наука.

Батько теж ревно прагнув вкласти у наші голови книжні премудрості – він високо шанував ученість. Князь знав, що візантійські імператори наймали вчителів не лише для своїх синів, а й для дочок. Він постановив собі навчити нас грецької грамоти.

До того ж, нас вчили читати й писати по-руському, ми слухали розповіді про звияги наших прашурів. А ще батько вимагав від нас знання законів та уміння рахувати.

Хлопці опановували військово мистецтво, дівчат навчали правил поведіння, які мали згодитися майбутнім королевам.

– Усі стали королевами? – поцікавився Улав.

– Лише троє з нас.

– А четверта?

– Відіслали в монастир.
– Твій батько не знайшов для неї короля?
– Певно, й не шукав. Може хотів, щоб хтось за нього молився.

– І вона погодилася піти в монастир.

– Її ніхто й не питав.

– А може, замість молитов вона сипала на княжу голову прокльони?

– Можливо, – відповіла Елісів скупю, неприємно вражена хлопцевим зухвальством.

– Ти пригадуєш той час, коли святий Улав відвідав Гардаріке? – запитав юнак, аби порушити мовчанку.

– Мені йшов сьомий рік, тож я небагато зберегла в пам'яті. Пригадую тільки, що він був дуже маломовний і лякав мене своєю похмурістю.

Зате я добре знала Магнуса, який тоді приїхав до Києва зі своїм батьком. Ми були ровесниками: він став моїм товаришем у забавах. Ми дуже пригорнулися одне до одного, наче брат і сестра. Магнус прожив у нас шість літ, і коли його забрали додому, я дуже плакала. Довго тужила за ним. Він став мені ріднішим за братів та сестер.

Твій батько теж приїжджав до Києва – ще Магнус перебував у нас. Це було влітку після битви під Стіклекстадом.

Улав кивнув.

– Йому тоді виповнилося п'ятнадцять років. Він не раз розповідав мені про ту битву.

Улав примовк, про щось замислившись.

– Батько звелів тоді прив'язати меча собі до руки, щоб не згубити його в січі. Він і тобі, мабуть, про це розказував. Та ось що дивно. Кажуть, те ж саме він зробив і біля Станфордського моста. Йому прив'язали по мечу до кожної руки, щоб він міг орудувати одразу на два боки. Так він бився під час своєї першої та останньої битви.

Елісів теж це вразило.

– А може, тут немає нічого дивного, – мовила врешті вона. – Просто у найважчу мить він намагався перевершити самого себе.

– Кажеш, що того літа, коли відбулася битва під Стіклестадом, батько був у Гардаріке? – перепитав Улав.
– Він мав тоді менше років, ніж я зараз. Як він поставився до свого вигнання?

– Знаю тільки те, що Гаральд розповів мені згодом: він не хотів визнати своєї поразки, прагнув повернутися до Норвегії, відвоювати країну і стати там королем. Як же прикро йому було, коли з Норвегії прибули гьовдинги, щоб забрати з собою Магнуса й проголосити його королем!

– Скільки літ мав тоді батько?

– Дев'ятнадцять. Він просто оскаженив.

– Мені сімнадцять, і я навіть не знаю, чи хочу стати королем...